

«Поки рушить поїзд»

Іван Франко

— Черепаха їде!

Локомотива "Черепаха" ще спала. Спочиваючи на трьох парах масивних сталевих коліс, вона бовваніла в ряді інших машин, потонувши долішньою половиною свого тіла в густій пітьмі, що залягала простору шопу. Тільки горішня часть шопи легесенько розвиднювалася. Крізь грубе, ровковане, зеленкувате скло, з якого був зроблений дах шопи, просочувалися перші хвили літнього досвітка, ті слабенькі, синьо-рожеві, напівсонні ще усміхи природи. До шопи вони доходили вдсятеро слабше, ледве помітно, сіро-зеленкуватими проблісками. В тих проблісках лійкуватий грубий комин машини і її кремезний круглий хребет зарисовувалися серед темряви якимись фантастичними контурами.

— Черепаха їде! — крикнув голосно надкондуктор, проходячи поуз шопи, та так, аби його почули робітники, що спали тут же побіч. І вони почули його. В комірці, що служила їм спальнею, зчинилася метушня, почулися заспані голоси, гуркіт стільців, протяглі позівання, плюскіт води, котрою робітники промивали заспані лица, і по якимось часі два чоловіки в робітницьких блузах відімкнули широчезну браму шопи і ввійшли досередини.

— Ну, стара, спиш? — мовив один, клеплючи "Черепаху" по залізнім животі. — Ану-но, покажися, як ти виглядаєш!

Крізь відчинену браму бухнула до шопи широка хвиля світла, — не того різкого, сонячного, бо сонце ще не зійшло, а того лагідного, поранкового, що плило просто з безмірної синяви неба, з рожевих рум'янців і золотих проблісків сходу, від блілого місяця, що, запізнившись насеред неба, немов не знав, що робити з собою, чи сховатися де, чи світити, чи загаснути. При тім світлі видно ся було в шопі досить добре, і робітники почали поратися біля "Черепахи". Вони чистили її, підмазували колеса, вигрібали попел із паленища, наповнювали водою котел. Рівночасно два палячі з гуркотом накидували в

тендер кам'яного вугля, перекидаючися якимись не дуже приязними словами. Ось надійшов і машиніст і почав щось поратися коло машинерії, тут підмазуючи оливою, там стукаючи невеличким молотком, там знов відчиняючи і замикаючи якусь кляпу.

Але "Черепаха" стояла холодна, нечутлива, мов заклята царівна в скляній труні. Крізь скляний дах її труни заглядав чимраз цікавіше молодий день; його зеленкуваті скляні очі почали звільна наливатися зразу сріблястим, далі золото-рожевим блиском. Крім шелесту щіток, котрими чищено машину, брязкоту залізних лопат і гуркоту вугля в тендері, не було чути нічого. Робітники робили своє діло мовчки; один паляч покинув роботу коло вугля і пішов додому снідати: йому прийдеться їхати сьогодні з "Черепахою" в дорогу. Машиніст позівав. Була п'ята година; він спав ледве чотири години і мав перед собою ще отсю п'ятигодинну туру, поки дістанеться додому і буде міг відпочити цілих дванадцять годин.

Машина ще спала.

— А що, буде готова "Черепаха"? — крикнув надкондуктор, вертаючи зі свого обходу і зупиняючися в брамі... Його груба висока фігура ясно відрисувалася на тлі сходового неба, облитого величезною пурпуровою пожежею з золотим, тепер уже аж до білості розжареним низом. В тім світлі кругле, товсте надкондукторове лице виглядало мов налите вогнем, а його чорна густа борода була немов перетикана пурпуровими нитками.

Робітники не відповідали нічого. Обчистивши і впоравши машину, вони помагали накидати вугля в тендер. Тільки машиніст буркнув недбало:

— Зараз буде готова.

— Прошу казати розпалювати. За чверть години заїжджайте! — мовив надкондуктор і пішов далі.

Паляч від "Черепахи", згорбившись, мов віл, коли його впрягають у ярмо, подався на своє місце, східцями між машиною і тендером, і, випростувавшись на хвилю, щез нараз. Зігнувшись, він потону в темнім гирлі паленища і почав розкладати огонь. Зразу він поклав і підпалив кілька дрібних соснових полін, а потім, коли ті горіли, почав обкладати ту ватру з боків і зверху вуглями. Дим

синявими клубками вився з ватри, псотливо залітав палячеві в червоні, кров'ю підбігли очі, але сей не противився, робив своє, привик до того. Швидко в паленищі гудів і тріщав уже чималий огонь; купа вугля, накладена палячем, завалилася, жевріючи та тріскаючи. Її привалювали щораз нові вугляні брили. Дзвеніла залізна шуфля, накидаючи їх у огнище, але в кітлі було ще тихо.

Машина ще спала.

Та ось у кітлі почулося легеньке булькотання, мов несмілий ропіт якогось нового, ще слабого і несвідомого життя. Ось легкою струйкою понеслися з труби перші клубки білої пари, понеслися і зараз перестали, спинені вмілою рукою машиніста. Гов, дітоньки! Не туди вам дорога! Будьте ласкаві, он туди, у той толлок, у той порожній вал! Сміло! Сміло! Самі собі відчиняйте дверці! Не ждіть, дітоньки, аж вам хтось відчинить. І не бійтеся, що там трохи тісно. Тільки сміло! Тільки далі! Потісніться трохи, бо в тій тісноті ваша сила. Тільки там ви пізнаєте, хто ви і що можете!

"Черепаха" дрогнула. Щось, мов важке зітхання, стрепенулося в її залізному нутрі.

— Ах, як же я смачно спала!

Вона прокинулася. Вже в паленищі огонь гуде. Вже в кітлі вода починає грати, мов у величезнім самоварі, зразу довгими, пискливими тонами, далі жалібно, мов просячися на волю, далі уривано, грізно, мов сварячися і грозячи, а ще далі люто клеточаючи, булькочучи, ревучи та виючи. Та машиніст не дбає. Він радий тим проявам сили, він знає, що вони мусять ще побільшати, геть значно, значно побільшати.

— Е, небого "Черепахо", не так ти ще у мене заспіваєш! Ану, Максиме, піддавай жару!

Паляч Максим працює, не озиваючися. Дзвенить шуфля, гуркочуть брили кам'яного вугля, котячись у паленище, кров'ю налилося Максимове лице, піт котиться градом із його закоптілого чола. Гуде огонь, грає котел. Ось рушився толлок, а на версі машини манометр зробив перший оборот. Машиніст ухопив за стерно. Почувся довгий свист. "Черепаха" рушила з місця.

Рушила і немов завагалася. Її рух був лінивий, і зараз же з бокових її вентилів бухнула пара, сичачи страшенно. Але машиніст держав її в руках. Випустивши пару, кілька йому треба, він клацнув маленькою ручкою і замкнув кляпи. Сей маленький невинний рух машиніста був немов удар незримого батога для сього величезного залізного коня. Вона стрепенулася, фукнула раз, потім другий, третій, а далі, фукаючи частіше, частіше, частіше, вийшла з шопи. Ціле її тіло, а особливо її мідяні та мосяжні прищіпки, гачки, кляпи, шруби — все те заблищало на сонці, заіскрилося. Гордо та пишно сунулася "Черепаха" по шинах, не кваплячись, поки не стала на своїм місці.

— Пришибувати отих п'ять тягарових вагонів! — крикнув надкондуктор. "Черепаха" рушила. Се починалася вже її робота. Вона свиснула скажено, зашипіла, мов тисяча лютих гадюк, затемнила сонце на хвилю клубами пари і бовдурами диму, — бачилось, страх не рада була йти до такої низької роботи, як шибування вагонів, та й то ще тягарових. Та дарма, мусила.

Ось уже вагони пришибовані, поїзд, що має йти з "Черепахою", уставлений, і вона гордо стоїть на його чолі. Забряжчав перший дзвінок. Один робітник бігає з вагона до вагона, змітаючи та роблячи порядок у нутрі; другий залізною вилкою напинає на поїзд лину безпеки, вкладаючи її в гачки на кождім вагоні; третій порається коло коліс, підливає оливи на осі; інший іде верхом по вагонах і наливає керосину до ламп. Кондуктори ліниво походжають побіля вагонів. Публіка стягається помалу.

"Черепаха" стоїть і жде. Здалека подумав би хто, що вона нічим не відмінна супроти тої "Черепахи", що перед годиною спала отам у шопі. Та підійдіть до неї ближче! Вона вся аж пащить таємним огнем. У її нутрі вже не булькоче, не сичить, не клекотить, — вона вся, всіми своїми частинами грає, бринить, мов муха, зловлена в павутину. Манометр літає, мов шалений. Машиніст держить за стерно, готов кождої хвилі пустити в рух сю величезну, сконцентровану, скажену та притім вповні опановану силу. Обернена чолом до сходу, "Черепаха" глядить своїми скляними, підсліпуватими очима на безконечну, рівну дорогу. Вона без руху, але бачачи, як скажено б'ється її металевий пульс-манометр, як люто вищить її нутро, так і боїшся, що ось-ось вона зірветься з місця, скочить, мов дикий звір, і побіжить, пожене в безвісті.

— Від'їзд! — крикнув кондуктор із задку поїзда.

— Від'їзд — крикнув другий.

— Тра-ра-ра! — заграла трубка надкондуктора.

Машиніст торкнув "Черепаху". Свист — аж у вухах заляцало. Шипіння — аж боки машини мов надулися з натуги. А потім фу! фу! фу-фу! фу-фу! фу-фу-фу-фу!

І пішло фукання часто, частіше, ще частіше, поки його не заглушив гуркіт поїзда, стук коліс о шини, брязкіт ланцюгів і якорів, уся ота колосальна, дика та могутня музика поїзда, що входить у рух.

А "Черепаха" на чолі поїзда не йде, а пливе, бринить, фукає, робить боками, тремтить, сипле іскри, бухає димом і парою, мов жде не діждеться тої хвилі, коли буде могли вповні розігнатися, розбігтися, показати свою силу. Ану, просторе, тепер ми поміряємося. Агей, дорого, — під ноги мені! Ану, кілометри, назад, назад поза мене, десятками, сотками! Живо, живо, бо "Черепаха" їде! Далі, "Черепаха"! Наперед, усе наперед!